

Emlékezés Veres Péterre

Amikről most írok, 1944 őszén történtek meg. Úgy hallom, Veres Péter is megemlékezett róluk életrajzi jegyzeteiben. Nem olvastam még ezt a könyvét. (Általában keveset olvasok barátaimtól: ismerem őket, emberségüket, meg le is rajzoltam őket, ami sokkalta árnyaltabb közelséget jelent, mint amit az olvasás adhat.) Most, amikor arra vállalkoztam, hogy néhány oldalon emlékezzek Veres Péterre, gondoltam: előveszem könyvét s elolvasom. Mégis — mint történész — jobbnak láttam, ha az ő emlékei nem mosódnak bele az enyéembe. Két külön feljegyzés együtt hitelesebb, mintha egyeztettem volna magamét az övével.

Októberben történhetett (vagy talán szeptember végén), Visegrádon. Kolozsvár júniusi bombázása miatt jött ki családom ide a „csendes helyre”, s én szeptember elején téli holmit hoztam számukra, hogy ne fázzanak, de visszafelé a vonatok már nem jártak, kint rekedtem. Egyik vasárnap ebéd közben hirtelen haragomban felkeltem az asztaltól, nagyon csendesesen kimentem a szobából, s neki a hideg szélnek, hogy fújja ki belőlem az indulatot. Dömösnek mentem, egyre csak mentem, lohadt az indulat, lassúbbodott a rohanás, s elfogott a bánat. Látszott már a hajóállomás, s gondoltam: hajón hamarabb hazaérek.

Falusiak, városiak, katonák álldogáltak a kikötő körül, ki hajóra várva, ki meg csak idejét töltve. Itt-ott egy-egy szó, semmi hangoskodás: nyomott várakozású kora ősz volt. Én is ott ténferegtem a várakozók között. Ahogy a Duna felé bámészkodtam, egyszer csak hátulról két erős tenyér befogta a szememet, s valaki kérdezte: találd ki, ki vagyok? A hang messzi emlékeket ébresztett, megfogtam a szemet záró két kezét: munkában edződött, göröngyös kéz volt. Bizony nem emlékszem már, hogy én mondtam-e: Péter!, vagy ő fedte fel magát, csak tudom, hogy erősen megöleltük egymást, s ő közben odasúgta, hogy nehogy olyant mondjak, amiből kiteszik, ki is lenne ő, mert csupán annyit tudtak itt róla — mivelhogy polgári ruhás munkaszolgálatosként a zászlóalj konyhájában dolgozott —, hogy egy „parasztbácsi”, aki írni is szokott. Kérdezte családomat — merthogy Szárszóról ismerte feleségemet is — meg magamat. Messziről jött már a hajó. Péter, gyere, meglátogatjuk Lőrinczy Szabolcsot Kisorosziban, meg minket is megnézel Visegrádon. „Nem mehetek, hiszen katona vagyok, engedély nélkül nem távozhatok.” Szerencsére ott álldogált alezredese is, odamentem, bemutatkoztam, s mondtam neki, hogy egy „falumbéli” kedves ismerőssel találkoztam, engedné el, hadd lássa a családomat. Péter ott állt vigyázzban mögöttem. Jó, elmehet, de este fél kilenckor jelentkeznie kell (lehet, hogy kilenc órát mondott, régen volt ez már!). Azzal felszálltunk a hajóra. Elvonultan arról beszélünk, hogy mi lesz a magyar nép jövője. Mondtam, hogy neki mindenképpen meg kell maradnia, hiszen benne van a bizodalunk. Úgy emlékszem, hogy kissé elgondolkozva, kissé lehangolt legyintéssel mondta, hogy Rákosi — aki már Aradon volt — nem kedveli őt. Én addig alig hallottam ezt a nevet, s nem tudtam még, hogy mi jelentősége lehet annak, hogy egy ember nem kedveli azt, akit mi sok millióan magunkénak érzünk.

Így, el-gondolkozva dolgokon, amiket csak homályosan értettem, érkeztünk meg Kisorosziba Lőrinczy Szabolcsékhoz. Ő a Kultuszminisztérium elnöki osztályának főnöke, a népi irodalom, a haladó gondolat igaz híve volt (nem régen halt meg). Első szava az öröm után az volt, hogy: „Péter! Minden elő van készítve, hogy átszökhess a partizánokhoz, Szlovákiába!” „Nem lehet — volt erre a válasz —, kilencre (vagy fél kilencre?) jelentkeznem kell, ezt megígértem, aztán meg nekem ott a helyem, ahol a népem marad.” Hiába igyekeztünk eltéríteni, mondván, hogy most mindenekelőtt az a fontos, hogy ő megmaradjon, hajthatatlan volt.

Lassan leáldozóban volt a nap, s mi a Duna-parton kettesben megindultunk Visegrád felé, hogy hozzánk is benézhesen, meg idejében Dömösön is lehessen. Útközben arról beszélt, hogy a Hajdúságban meg a Tiszántúlon annyi gabona van a raktárakban, hogy nem kell félnünk az éhínségtől. — Betértünk lakásunkba, de közben eleredt az eső. Veres Péter csizmában, kopott nadrágban, gyenge ujjasban volt. Feleségem s magam rábeszélésére felvett egy feles bőrkabátot (majdnem zekét írtam, de nem az volt, régen vettem volt, jó karban, egyik főiskolás társamtól). Azért szabadkozott, mert nem tudja, mikor adhatja majd vissza a kabátot, s nem szereti a másét magán. Végül is elindultunk, s a falu végén megöleltük egymást, azzal, hogy mindegyikünk vigyázzon magára és szeretteire, aztán elváltunk. Még sokáig elnéztem „öntudatos” járását, csizmás lábait „kivágva” ment az úton, mint aki vállalta sorsát. Talán nevelésesnek tűnik, de ez az elszánt járás szinte nagyobb belső tartást adott nekem is, mint beszédünk.

Aztán egy ideig nem láttam. Mi átmenetileg — várandós feleségem miatt is — beköltöztünk Pestre, Lőrinczy Szabolcsék lakásába, a Hieronymi útra. Volt igazolvány mindenféle, hogy „kiürítés esetén sem hagyhatom el a fővárost”, de szerencsére egyszer sem került sor igazoltatásra, mert nagyon kétes értékűek voltak ezek az igazolások. Hátha még megtalálták volna azokat is, amelyek közül az elsőt akkori szomszédom, Pálóczy Horváth barátom — aki a Rádiónál volt akkoriban — állított ki oroszul, s látott el pecséttel, a kijevei múzeum anyagának megmentéséről. Egyik este kopogtatnak, belép éppen Pálóczy Horváth s mögötte Veres Péter. Péter kezében bőrkabátom, pironkodva, restelkedve mondta, hogy előbb nem tudta hozni, mert nem akadt nyomomra. — Péter! Hát, amikor a „...világtraverzek összedőlnek...” — emlékszem erre az Áprily-idézetemre —, neked gondod egy bőrkabát? Szemmel láthatólag nem értette értetlenkedésemet, hiszen a kabát az enyém, csak kölcsönben volt nála, tiszta sor, hogy vissza kell adnia, bármi történik is.

Elmondta, hogy aznap délelőtt hajszálon függött az élete. Bent volt Püski Sándor könyvesboltjában (ott volt a hamis igazolványok készítésének egyik központja, egy százados vezette, nevét nem tudom), amikor fegyveres nyilasok körülvették a boltot, s mindenkit, aki ott volt, bekísértek az Andrassy út 60-ba. Ő is ott álldogált a kihallgatási szobában, amikor az egyik nyilas, látván, hogy parasztember, reákiállt: „Maga mit keresett ott?” „Könyvet akartam vásárolni” — találta fel magát Veres Péter. Mire a nyilas trágár káromkodással valószággal kidobta őt, hogy takarodjék emerre meg amarra. Veres Péter nem akarta elhinni, amikor kint volt az Andrassy út 60-ból, hogy megszabadult, hiszen tudta, hogy a nyilasok halálra keresték! Mint régi barátját kereste fel ezután Pálóczy Horváthot, s tőle tudta meg, hogy a szomszédban lakom. Emlékszem még, hogy próbálgatta Vorosilov nevét, s barátja tanította, hogy legalább az első „o”-t a-nak kell ejteni. Hát így történt a „bőrkabáttal” való eset, legjobb emlékezetem szerint, anélkül, hogy valamit is hozzátettem volna fakuló emlékezetemhez.

Veres Péter azután is sokszor eljött hozzám a hivatalba, vagy hívott magához. Szegény Sinka István halála után néhány hónapra találkoztunk utoljára a volt Royal mozi előtt, a Körúton. Jó színben, jó erőben volt, meglátszott rajta a mindennapos kerti munka. Hosszan elbeszélgettünk elváltunkkor, s — éppen szegény Sinkára célozva — ezt mondta: „Lassan már alig maradunk.” Ő már elment, s ezt a rövid emlékeztést azért ragadtam ki a sok mindenből, ami eszemben van, mert voltak idők, amikor még barátaink is kétkedve nézték szereplését, s akkor mindig ezt a történetet mondtam el. Akinek az élethalálharc aknazáporában is az járt az eszébe, hogy szavát meg kell tartani, hogy a kölcsönholmit vissza kell adnia, az megpróbált jellemű ember, de különben is: nézzétek tiszta tekintetét, mosolyát, sugárzik róla a becsület. Ez a tekintet, ez a mosoly él még bennünk, és szeretném, hogyha ez a rövid emlékezés is hozzájárulna ahhoz, hogy a jövő nemzedékek tudnák meg: Veres Péter mellett, hogy nagy embere volt népünknek, melegszívű, szavartartó, segítő, jó ember, jó barát volt.